

A hódmezővásárhelyi olvasókörök alapítója

Szamecz András életútja

A kiegyezés nyomán számos pozitív változás vette kezdetét a magyarság nemzeti fejlődése szempontjából. Megindult az egyesületi élet is: különböző típusú és funkciójú szervezetek jöttek létre az ország számos pontján. Honvédegyletek, olvasókörök, polgári társaskörök, kaszinók, közművelődési egyesületek, az 1872-ben megszüntetett céhek helyett ipartársulatok, temetkezési egyesületek, jótékonyági egyletek, valamint sportegyesületek alakultak, amelyek alapszabályaikat nyomtatott vagy írott változatban, az egylet alakuló ülésének jegyzőkönyvével egyetemben, felterjesztették a Belügyminisztériumhoz jóváhagyás végett.

Hódmezővásárhelyen Szamecz András számított az olvasóköri mozgalom elindítójának, aki közel három évtizeden keresztül az I. vagy Tabáni Olvasó Népkör alapító elnöke volt. Régi, helybeli, ágostai hitvallású evangélikus iparoscsaládban látta meg a napvilágot 1810. november 1-jén. Mesterlevelének megszerzése után teljes jogú tagjává vált a hódmezővásárhelyi szücs céhnek, ahol – a rendelkezésre álló adatok szerint – 1836. december 18-án viselt először tisztséget, mint céhjegyző. Erre a tisztre négy évvel később is megválasztották. 1847-ben a testületnél ún. kisbejáróként működött.¹

Kezdetől fogva támogatta a forradalom eszméit, majd a harci események során, Kossuth Lajos hívó szavának eleget téve megszervezte – jórészt magánvagyonából – a Bercsényi szabadcsapatot szülővárosában.² Harmincyolc éves volt, amikor nemzetőr századossá nevezte ki a forradalmi kormányzat. Rendfokozatát – a hagyomány szerint – a toborzó körúton Hódmezővásárhelyen is megforduló Kossuth Lajostól kapta. A szabadságharc leverése után nem hagyta el Vásárhelyt, hanem szücsmesterként dolgozott. A céhben 1850 és 1854 között, mint második- vagy alcéhmester tevékenykedett.³ Arról nincs tudomásunk, hogy súlyosabb szankció – börtönbüntetés, vagyonelkobzás – érte volna, viszont tény, hogy a városi tanács többször is határozatot hozott a Szamecz által létrehozott szabadcsapat tagjainak kézre kerítéséről, és ennek érdekében magától az érintettől akarta megszerezni a „lázadók” névsorát.⁴ Ez végül eredménytelen maradt, mert felesége elégette a nemzetörnek jelentkezők náluk lévő listáját.⁵

Szamecz András 1850. június 18-án, a Városi Tanácshoz írt folyamodásában így vallott a forradalom idején vállalt szerepéről: „... én honvéd soha sem voltam légyen, hanem hogy én csak mint négy hónapos nemzetőr mentem el – még a függetlenség kimondása előtt a Bácskába szolgálatot tenni az itthon maradt nemzetörök helyett, mely után egész szolgálatom 18 héttől állott...” A továbbiakban négy kiskorú gyermekére hivatkozva kérte, hogy a tanács igazolja a forradalom alatti megfelelő magaviseletét, aminek a testület elget is tett.⁶

Szamecz András számára is új korszakot jelentett 1867. Ebben az évben hozta létre egykori bajtársával egyetemben a Hód-Mező-Vásárhelyi (48-as) Honvédegyletet, melynek elnöki tisztét Szilárd Adolf (1815–1886) volt honvéd őrnagy, mint a legmagasabb rangú vásárhelyi katona vállalta. A jegyzői tisztelet Matók Béla (1829–1897), illetve Ábrai Károly (1830–1912), a későbbi polgármester töltötte be. Szamecz András ekkor a választmányi tagságra kapott bizalmat.⁷ 1890. március 9-én az egyesület elnökévé választották.⁸ Első intézkedéseként gondoskodott a korábban évekig szünetelő honvédegylet újjászervezéséről a még élő egykori honvédek összeírása céljából.⁹

¹ CSML HL A Hódmezővásárhelyi Szücs Céh iratai. Jegyzőkönyvek 1836. dec. 18., 1840. dec.

² *Herczeg Mihály*: Szamecz András. In. Hódmezővásárhelyi életrajzi lexikon. Bába Kiadó. Szeged, 2002. 201.

³ CSML HL A Hmvhelyi Szücs Céh iratai. Jegyzőkönyvek 1850–1854

⁴ CSML HL Hmvhely Városi Tanács iratai. Az 1849. február 16-i tanácsülés jegyzőkönyve. 1026/1850.

⁵ *Szabó Ferenc*: Közigazgatás és politikai viszonyok (1849–1872). In. Hódmezővásárhely története II/1. Főszerk. Szabó Ferenc. Hódmezővásárhely, 1993. 91.

⁶ CSML HL Hmvhely Városi Tanács iratai. Tanácsülési jkv. 1850. jún. 19. 2221/1850.

⁷ CSML HL Egyesületi alapszabályok gyűjteménye. A Hmv-i Honvédegylet alapszabálya (1868).

⁸ *Gaál Endre*: Politikai és társadalmi küzdelmek. In. Hódmezővásárhely története II/1. 306.

⁹ CSML HL Hmvhely Városi Tanács iratai. Elnöki iratok 450/1890.

A kiegyezést követően a Kossuth-párti szélsőbal helyi prominensként tevékenykedett, aktív részt vállalva a politikai csatározásokból. Nem fogadta el a kiegyezést, és ezen álláspontja miatt 18 napig fogságban volt.¹⁰ Helyi függetlenségi és negyvennyolcas pártelnökként, közgyűlési képviselőként, 1873-tól törvényhatósági bizottsági tagként fontos szerepe volt abban, hogy városunk a kiegyezést követően jórészt – a szabadelvű (67-es) Kovács Ferencet leszámítva – 48-as programot valló követeket küldött az országgyűlés képviselőházába.¹¹ Képviselői munkája során egyaránt törekedett a törvényhatósági bizottság és szakszervei tekintélyének védelmére és a velük szemben felhozott vádak tisztázására. 1882–1883 fordulóján elvesztette törvényhatósági bizottsági tagságát, ám 1886-tól kezdve ismét tagja a város képviselőtestületének.

A függetlenségi, 48-as eszméket is népszerűsítette az első olvasóköri életre hívásával. 1869. november 3-án a tabáni Pálffy utca 22. szám alatti házban a frissen megalakult (Tabáni) Első Olvasó Népkör előbb ideiglenes jelleggel, majd „véglegeesen” elnökévé választotta.¹² Az 1870-es években ugyanígy tett még legalább három olvasókör, melyek alakulásánál Szamecz ideiglenes elnökként segédkezett.¹³ Az egykori nemzetőr azonban csak a Tabáni Olvasókör elnöki tisztségét tartotta meg. Népszerűsége töretlen volt: huszonkilenc évig vezette az egyesületet. A tagság az évindító tisztújító közgyűléseken mindig egyhangúan vagy többséggel választotta elnökké. Vezetése alatt a kör jelentős hazafias és kulturális tevékenységet fejtett ki: megemlékezett a forradalom és szabadságharc évfordulóiról, gyűjtötte a ma már nemzeti kulturális örökségnek számító munkákat, levelezés révén kapcsolatot tartott fenn az emigráns Kossuthal, 1870-ben tiszteletbeli körtaggá fogadták Ihász Dániel (1813–1882) egykori honvédtisztet, Kossuth emigrációbeli bizalmasát,¹⁴ tagjai lemásolták és a kör könyvtárába helyezték a volt kormányzó-elnök több levelét.¹⁵ 1872-ben Szamecz az olvasókör nevében levelet írt a Torinóban élő Kossuth Lajosnak, akit Vásárhely képviselőjelöltjének ajánlottak. A politikus először udvariasan, majd felháborodva utasította vissza a felkérést. Szekfü Gyula szerint Kossuthot „...különösen felháborította, hogy 1872-ben Hódmezővásárhelyen tényleg képviselővé választották. Pedig már hányszor megmondta, hogy nem lesz oly magyar király alattvalója, aki egyúttal osztrák császár is.”¹⁶

A korábbi nemzetőr 1865-től 1883-ig városi tisztviselő is volt: kórházi gondnokként működött. Az akkori közgyűlés – még Fekete Mihály (1822–1891) polgármestersége idején – 1865. április 24-én nevezte ki. Ezen munkáját is közmegelegedésre végezte. A levéltárban fellelhető, erre az időszakra eső betegfelvételi jegyzőkönyvek és számlák jórészt az ő keze nyomát viselik. Az első években a betegek érdeklődésének összeállításáért is ő felelt, a meglehetősen korlátozott személyi feltételek miatt.¹⁷ Ennek érdekében a város nevében Pokomándy István (1832–1909) polgármester 1876-ban szerződést kötött

Szamecz András időskori képe

¹⁰ *Kruzlicz István Gábor*: Kossuth-kultusz és a hódmezővásárhelyi olvasóköri. In: A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 1997. Hódmezővásárhely, 1998. 32.

¹¹ *Hajdú Géza*: Vásárhelyi egyletek és könyvtárak 1827–1944. Szeged, 1977. 97.

¹² Az alakulás körülményeiről ld. *Bezdan Sándor*: A Hódmezővásárhelyi Első Olvasó Népkör megalakulása. In: A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola tudományos közleményei. Szeged, 1970. 47–56.

¹³ CSML HL Hmvhely Városi Tanács iktatókönyve 1873. 1447, 1448, 1449. iktatószámok. Szamecz a IV., az V. és a VI. Olvasó Népkör alapszabályait adta be a tanácshoz.

¹⁴ CSML HL A Tabáni Első Olvasó Népkör iratai. Az egyesület levele és Ihász Dániel válaszelevele.

¹⁵ CSML HL Uott. Kossuth-levelek másolatai.

¹⁶ *Szekfü Gyula*: Az öreg Kossuth 1867–1894. In: Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára. Szerk. I. Tóth Zoltán. II. k. 394.

¹⁷ *Dr. Orosz Sándor*: A városi kórház története. In: Hódmezővásárhelyi thjf. város „Erzsébet” közkórházának 1905-30-iki évkönyve. Hódmezővásárhely, é. n. 14.

Fürst Emánuel szabadkai élelmezési vállalkozóval a kórházban ápolott betegek élelmezésére és ruháik tisztítására.

Szamecz lemondását magas korával (hetvenhárom éves volt ekkor), illetve egyéb, „itt fel nem sorolható körülmények közbejöttével” indokolta. Annak ellenére döntött a távozás mellett 1883. november 23-án, hogy egy évtizeddel korábban a törvényhatósági közgyűlés életfogytig terjedő hatállyal választotta meg a tisztségre. Lemondása után id. Kádár Sándor (1829–1910) 1848–1849-es honvéd őrmester pályázat útján nyerte el a tisztséget, aki 1884. január 1-jén már munkába is állhatott.¹⁸

A kiegyezést követően Szamecz nem pusztán olvasóköröket hozott létre, hanem egyéb, közhasznúnak számító társulatok alapításában is részt vett. Így például 1871-ben többedmagával tűzkárbiztosító intézetet szeretett volna létrehozni, amelyet 1872-ben a belügyi tárca nem engedélyezett, vagy 1873-ban egyik kezdeményezője a Sziksósfürdő- és Színházépítő Társaságnak.¹⁹ Ez az egyesület sem működött sokáig, mert alapszabálya szintén nem kapott minisztériumi jóváhagyást.²⁰

Szamecz András egyházalapítóként is maradandót alkotott. Dávid Ferenc késői utódjaként 1879-ben – igaz, csak Vásárhelyen – létrehozta és főgondnokként segítette az unitárius egyházat, amely eddig még nem működött a városban. Az alapítók között találjuk Szameczon kívül azonos nevű fiát, a Megyelka, Figura, Benczur, valamint a Horemusz iparoscsaládokat és Hermann Béla városi tiszviselőt hozzátartozóival együtt. Valamennyien az evangélikus egyházból léptek ki.²¹ Az alapításnál segédkezett kövendi Nagy Tamás (1849–1887) tanító, lapszerkesztő is, aki a város első unitárius hitű lakosa volt 1875-től.²² A közösség évekig csak néhány családból állt. 1890-ben csatlakozott az unitáriusokhoz a korábban római katolikus Kovács József (1830–1927) téglagyáros, függetlenségi párti politikus, akinek jelentős anyagi segítségével 1891-ben elemi iskolát, 1910-ben templomot is emeltek a Völgy utcában.²³

Szamecz András 1883-ban a helyi függetlenségi pártelnökségtől is megvált. Helyét az imént említett Kovács József vette át, aki a dualizmus végéig méltó utódja volt az „olvasókörök atyjának” a negyvennyolcas hagyományok ápolása terén.²⁴ 1894-ben, mint a Hódmezővásárhelyi Honvédegyet elnöke, benyújtotta kérelmét a tanáchoz, mely szerint az egyet több tagja részt venne Kossuth budapesti búcsúztatásán. A tanács elfogadta és intézkedett 120 forint útiköltség kiutalásáról.²⁵ Míg a március 28-án tartott torinói gyászszeretartáson Endrey Gyula (1856–913) országgyűlési képviselő, Baksa Lajos (1856–916) polgármester, valamint Kapeller Antal (1826–906) volt honvéd százados, árvaszéki ülnök képviselte a várost, addig az április 1-jei budapesti temetésen legkevésbé 150 vásárhelyi polgár (köztük a törvényhatósági bizottság tagjaként Szamecz András) vett részt.²⁶

A gyászszeretartás utóhatásaként az apja halálát követően Magyarországra visszatelepült Kossuth Ferenc (1841–1914) elhatározta, hogy hálából felkeresi azokat a településeket, melyek küldöttséggel képviseltették magukat a torinói gyászszeretartáson, illetve a budapesti temetésen. A függetlenségi párt frissen megválasztott elnöke – ahová hívták – mindenhol nagyhatású beszédben köszönte meg a részvét-

¹⁸ CSML HL Hmvhely város th. biz. iratai 483/1883. Szamecz András lemondó levele és Kádár Sándor pályázata. A fentiekből kiderül, hogy Szamecz – a Hódmezővásárhelyi életrajzi lexikon 201. oldalán közöltekkel ellentétben – nem 1870 és 1890, hanem 1865 és 1883 között volt kórházi gondnok.

¹⁹ CSML HL Hmvhely Városi Tanács iktatókönyvei 1872, 1873.

²⁰ CSML HL Hmvhely Városi Tanács iratai 5293/1884.

²¹ A Hmvhelyi Ág. Ev. Egyház presbitériumi jegyzőkönyvei szerint a vita már 1878-ban elkezdődött az előjáróság és néhány presbiter között több kérdésben, például a hívőktől beszedett pénzek állítólagos elsikkasztása, valamint az új iskolaépület építése kapcsán. A végleges egyházszakadás 1879 tavaszán már visszavonhatatlannak látszott. Az esperes a béke helyreállítását szerette volna, de a két tábor közötti – már-már tettelegességig fajuló – ellentéteket már nem lehetett elsimítani. A Hódmezővásárhelyi Unitárius Egyházközösség először a kolozsvári egyház fiókszerveként működött 1879. április 14-től.

²² *Béres Dezső*: [Kövendi] Nagy Tamás. Jn. Hódmezővásárhelyi életrajzi lexikon. Szeged, 2002. 129–130.

²³ Az unitárius egyházzól ld. bővebben *Ágoston József*: A hódmezővásárhelyi unitárius egyház története. Bp., 1936.

²⁴ Vásárhely és Vidéke 1883. jún. 21. 3. A helybéli függetlenségi párt. Szamecz tiszteletbeli elnök maradt.

²⁵ A jegyzőkönyvet és az április 10-én, a tanácstól kapott pénz felhasználásáról készített jelentést ld. CSML HL Hmvhely Városi Tanács iratai II. 2561/1894. Egyébiránt Szamecz – a saját felelősségére felvett 120 forintból – csak 43 krajcárral nem tudott elszámolni.

²⁶ Vásárhely és Vidéke 1894. márc. 22. A hírlap márciusi és áprilisi számai részletesen foglalkoznak Kossuth Lajos búcsúztatásával és vásárhelyi vonatkozásaival.

nyilvánításokat. Hódmezővásárhelyre Endrey képviselő közbenjárására látogatott el. Értekezletek, majd rendkívüli közgyűlések keretében készítették elő Kossuth fogadását, illetve vendéglátását. Az előkészítési munkálatokban a 84 éves Szamecz András még részt vett, de a rendkívüli közgyűléseken már nem találkozunk a nevével.²⁷

Szamecz András a halotti anyakönyv szerint 89 éves korában, 1899. július 19-én hunyt el, elaggulás (végelgyengülés) következtében.²⁸ Temetése a Szent István utca 6. szám alatti gyászháznál, azaz a lakásánál tartott gyászbeszéd és ima után az unitárius temetőben történt. A függetlenségi párt lapjában megjelent nekrológ kiemeli: „...az egykor nagy befolyású népzvezér; a ki szavának súlyával sokszor nagy vagyoni érdekeket döntött el és ha nem lett volna tetőtől talpig becsületes ember, vagyont gyűjthetett volna, daczára szerény polgári életmódjának, teljesen vagyontalanul hunyt el.”²⁹ Az általa alapított olvasókör vezetősége évtizedekkel halála után sem feledkezett meg róla: 1912-ben felavatták életnagyságú, festett arcképét.³⁰ 1926–27-ben Guti Imre jegyző javasolta, hogy a tabáni Kalap utcát Szameczról nevezzék el. A Városi Tanács ezt a kérelmet nem teljesítette, mert az utcanév megváltoztatására nem volt a város költségvetésében fedezet, így arra nem került sor.³¹

A jelenlegi olvasókörök sem felejtették el Szamecz Andrást. Ünnepeiken a szónokok gyakran hivatkoznak rá, mint Hódmezővásárhely első, illetve Nagy-Magyarország második olvasóegyletének alapítójára, vagy mint a vásárhelyi olvasókörök „atyjára”. A helyi egyesületekről szóló kiadványokban is legalább érintőlegesen előfordul. Emlékét jelenleg egy kopjafa (Hegyi Flórián faragója alkotása, melyet Szamecz halálának centenáriuma alkalmából, 1999. július 17-én avattak fel) őrzi sírhelyénél az unitárius temetőben. 1999. október 5-én, szintén a 100. évforduló kapcsán a susáni Szabadság Olvasókörben – amely Rác István kör könyvtárosa révén a legszorgalmasabban ápolja a volt nemzetőr emléket – felavatták a Szamecz András Emlékszobát, amely tulajdonképpen a kör könyvtárhelyisége. Az avatáson Fodor Sándor akkori elnök mondott köszöntőt, Rác István ismertette Szamecz életútját, majd Csáki Imre, az Olvasókörök Országos Szövetségének elnökségi tagja mondott beszédet.³² 2007 tavaszán ugyancsak a susáni Szabadság Olvasókör udvarán a város nevében Almási István akkori alpolgármester és az egyesület tisztikara felavatta Szamecz Andrásnak, mint az olvasókör 134 évvel korábbi kezdeményezőjének Návay Sándor szobrászművész által alkotott mellszobrát.³³

Presztóczy Zoltán

²⁷ CSML HL Hmvhely Városi Tanács iratai II. 6198/1895. A Belügyminisztérium 1895. szeptember 20-án kelt, 77225. számú leiratában megsemmisítette a két rendkívüli közgyűlés határozatait, mert egyrészt a törvényhatósági bizottság a második közgyűlést a főispán jóváhagyása nélkül hívta össze, másrészt az „1886: XXI. t. cz. 2. §-ának, valamint a 47. § rendelkezéseivel ellenkezik az hogy bizottsági közgyűlés – a törvényhatósági bizottság kebelén kívül álló egyén üdvözlésére hívassék össze...” A tárca végül elrendelte, hogy a törvényhatósági közgyűlés döntsön a rendkívüli közgyűlésen elfogadottak törléséről, és a megsemmisítés tényének szabályszerű felterjesztéséről, aminek a testület az október 9-ére összehívott közgyűlésen eleget is tett (469/1895. k. gy.).

²⁸ CSML HL Polgári halotti anyakönyvek 664/1899.

²⁹ A részletes, de pontatlan adatokat („mint egyszerű szücsmester telepedett le városunkban”, „honvéd százados” stb.) tartalmazó nekrológot ld. Vásárhely és Vidéke 1899. júl. 23. 3.

³⁰ Vásárhely és Vidéke 1912. febr. 4. 1-2., febr. 6. 2. Néhaj Szamecz András emlékezete.

³¹ CSML HL A Hmv-i Tabáni Első Olvasó Népkör iratai. Guti Imre kérelme a Városi Tanácshoz, 1927. jan. 15.

³² Az emlékszoba-avatás meghívója, Csáki Imre előadásvázlata, valamint a szoborról és a kopjafáról készült felvételek a Szabadság Olvasókör birtokában. A szerző köszönetet mond Rác István kör könyvtárosnak, illetve Bozóki Antal elnöknek a fentebbi dokumentumok rendelkezésre bocsátásáért.

³³ <http://hodmezovasarhely.hu/cikkek/szamecz-andras-szobra-az-olvasokor-udvaran-1384> (2007. márc. 18.)